
Dženita Sarač

Migracije iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju od 1945. do 2002. godine¹

Rezime

Ubrzana deagrarizacija i industrijalizacija nakon Drugog svjetskog rata razlozi su unutarrepubličkih migracija u Bosni i Hercegovini. Međutim, vremenom se sve veći broj stanovnika iseljava u druge republike, isključivo radi boljeg zaposlenja i adekvatne naobrazbe. Prvi migranti iz Bosne i Hercegovine u Sloveniji se zapošljavaju u šumarskoj industriji, velikim metalurškim centrima i rudnicima, a prema dužini boravka razlikujemo „vikendaše“, „sezonce“ i migrante koji se zastalno nastanjuju u Sloveniji. Imajući u vidu šira društveno-politička kretanja, možemo pratiti intenzitet, smjer i karakter migracionih kretanja u socijalističkom periodu. Izučavanje savremenog života migranata u Sloveniji zahtijeva interdisciplinarni pristup. Istraživač se suočava sa složenosti pitanja identiteta, asimilacije, akulturacije, diskriminacije, segregacije. Tri generacije migranata imaju različite

¹ Članak je rezultat istraživanja u sklopu projekta “Bosanci u Sloveniji, Slovenci u Bosni i Hercegovini” koji je proizašao iz protokola zasjedanja petog zajedničkog odbora za naučnu i tehnološku saradnju između Republike Slovenije i Bosne i Hercegovine 13. i 14. oktobra 2003. godine. Istraživanja je proveo tim saradnika Instituta za istoriju Sarajevo pod vodstvom prof. dr. Tomislava Iška tokom 2004/2005. godine i tim saradnika Instituta za narodnosna vprašanja Ljubljana pod vodstvom dr. Vere Kržišnik-Bukić. Rasprava koja je pozitivno doprinijela kvalitetu rada provedena je u sklopu mog postdiplomskog studija na Filozofskom fakultetu. Stoga, na pomoći se zahvaljujem svojim kolegama, posebno kolegici Zilhi Mastalić i profesoru Husniji Kamberoviću.

odgovore na pitanja o njihovom statusu u Sloveniji, budućnosti i Bosni i Hercegovini.

Uvod

Migracije predstavljaju značajne procese u poslijeratnoj Jugoslaviji. Razlozi migracija su jako složeni, iako se u samom središtu nalazi društveno-ekonomska situacija u zemlji gdje veliki broj stanovništva sa željom za boljom budućnosti, boljim zaposlenjem mijenja mjesto boravka na duži ili kraći period. Kretanje, tj. migracija stanovništva iz ruralnih u poluurbana ili urbana mjesta, u drugu regiju, republiku ili inozemstvo imalo je značajne posljedice na društveno-socijalne promjene u zemlji.

O važnosti migracija svjedoči i njihova masovnost, o uzrocima govore migracioni tokovi, o promjenama u društvu svjedoče nova naselja uz gradilišta, odsustvo muške populacije u egzodusnim područjima, opadanje nataliteta, pa i uvođenje novih modnih trendova i nove arhitekture u bosanskim tradicionalnim sredinama. Migracije imaju općedruštveni značaj i istovremeno imaju utjecaj na pojedinca, na individuu, na njegovu porodicu i njihov način života.

Razlozi, tokovi i posljedice međuregionalnih i međurepubličkih migracija bili su predmetom istraživanja u okviru demografskih i ekonomskih studija. Istakli bismo izdanja Saveznog zavoda za statistiku Beograd, Instituta društvenih nauka u Beogradu, Ekonomskog instituta u Beogradu, Republičkog zavoda za statistiku u Sarajevu, Jugoslavenskog statističkog društva, koji su citirani u radu.

U Bosni i Hercegovini ovom problematikom bavio se i Marksistički studijski centar "Veljko Vlahović" i Institut za nacionalne odnose a mnogi radovi su objavljeni u časopisima kao što su *Pregled* i *Opredjeljenja*. Zbornik radova *Migracije i Bosna i Hercegovina* sa naučnog skupa *Migracioni procesi i Bosna i Hercegovina od ranog srednjeg vijeka do najnovijih dana - njihov uticaj i posljedice na demografska kretanja i promjene u našoj zemlji*, koji je objavio Institut za istoriju u Sarajevu i Institut za proučavanje nacionalnih odnosa u Sarajevu 1990. godine, bavi se ovom problematikom. Četiri rada u ovom vrijednom naučnom zborniku odnose se na migracije iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju.

Predmet našeg istraživanja su migracije iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju poslije Drugog svjetskog rata, ali je potrebno naglasiti da to nije glavni pravac migracija iz Bosne i Hercegovine. Prema statističkim podacima, najmasovnije migracije iz Bosne i Hercegovine idu u smjeru uže Srbije, Hrvatske pa tek onda Slovenije.

Od iznimne vrijednosti u istraživanju ovog fenomena, jeste istraživanje koje je detaljnije, polazeći od globalnog ka pojedinačnom, od društvenih promjena do sudbine pojedinca, migranta, uradila doktorica Silva Mežnarić i njen istraživački tim. Silva Mežnarić koristeći sistem koji je utvrdio Miloš Macura nastoji historiografski podijeliti migracijski tok u Sloveniji, stavljajući ga u širi okvir ekonomskih i društvenih događanja. U drugom dijelu svog rada Mežnarić primjenjuje antropološku metodu intervjua kojom predstavlja problem *odozdol*, polazeći od odluke pojedinca da ode iz rodnog mjesta, predstavljajući njegov životni put i sadašnji status. Uspješna kombinacija ove dvije naučne metode doprinijela je važnosti ovog rada, koji nam je bio od velike koristi kao izvor ali i kao smjernica u našem radu.

Ovom problematikom se danas bave mnoge društveno-obrazovne institucije u Sloveniji i to uglavnom u sklopu manjih projektnih radova, istražujući konkretne ili lokalne teme (npr. Miješani brakovi u Kopru i okolini, Delikvencija u školama, Islam u Sloveniji, Diskriminacija i *neslovinci* i slično). Samo neki od tih radova, nažalost, bili su nam dostupni.

Naše istraživanje, također, se može podijeliti u dva dijela.

Prva faza jeste analiziranje popisa stanovništva Jugoslavije koji su provedeni 1948., 1953., 1961., 1971., 1981. i 1991. godine i popis stanovništva Slovenije iz 2002. godine. Od velike pomoći bili su radovi spomenutih institucija, članci i studije.

Drugi dio našeg istraživanja bilo je *istraživanje na terenu*. U tom istraživanju koristili smo kombinaciju historiografske, antropološke i etnografske metode. U jednomjesečnom istraživanju metodom intervjua (unstructured interviewing, face to face i open question method) razgovarali smo s migrantima u Sloveniji. Ciljne grupe ispitanika bile su sve generacijske skupine tako da smo razgovarali i s osobama koje su rođene u Bosni i Hercegovini ali i s njihovim potomcima koji se smatraju drugom generacijom doseljenika. Pri tome smo pokušali razgovarati s osobama različitog društvenog statusa i obrazovanja da bismo uvidjeli razlike. Iz istog razloga nastojali smo posjetiti što više regija pa smo boravili u Ljubljani, Velenju, Kopru, Jesenicama i Tržiću. U razgovorima

smo postavljali pitanja kao što su: razlozi njihovog dolaska, situacija u mjestu iz kojeg dolaze, period kada dolaze, kako su se snalazili u novoj sredini, kako su živjeli, kako danas žive, šta se to promijenilo, šta im se dopada, šta ne, šta misle o sudbini svojih porodica, kakvi su im odnosi sa Slovencima, da li žele da se vrate u Bosnu i Hercegovinu i slično. Nastojali smo posebnu pažnju posvetiti doseljavanju, razlici između *prve* i *druge* generacije, pravnom statusu Bosanaca (Bošnjaka), njihovom identitetu i međusobnom suodnosu i odnosu sa Slovencima.

Pitali smo ih šta misle o njihovoj integraciji, akulturaciji, diskriminaciji i statusu manjine.

Zbog kratkoće istraživanja na terenu, istraživanje je uglavnom provedeno među Bošnjacima koji su porijeklom iz Bosne i Hercegovine. Međutim, pored svoje posebnosti, mnogi podaci koji se odnose na Bošnjake i njihov način života nemaju izričit bošnjački predznak i zajednički su i za ostale skupine koje, nažalost, nisu bile obuhvaćene ovim istraživanjem.

Tok migracija (historiografski pregled)

Politika zaposlenosti i zapošljavanja u Bosni i Hercegovini od 1945. do 1990. godine uveliko je zavisila od ekonomskog razvoja cjelokupne Jugoslavije i odluka najviših državnih i federalnih organa. Država se u prvom redu nastojala privredno oporaviti i tek onda razvijati nove privredne grane i industrijska postrojenja. Modernizacija privrede se odvija kroz deagrarizaciju, koju je nužno trebala da prati modernizacija politike. Deagrarizacija se odvija unutar određene državno-planske koncepcije i sveobuhvatne intervencije države u privrednom sistemu.²

Posljedica deagrarizacije i razvoja industrije i sve veća razlika u nivou razvijenosti ekonomije i demografskog kretanja na relaciji selo-grad bile su razlog da se veliki broj Bosanaca i Hercegovaca u periodu 1945.-1990. godine iseli u druge republike. Osnovni razlog migracija jeste traženje zaposlenja ili adekvatnijeg zaposlenja od onog u zemlji rođenja.

O masovnosti migracionih kretanja govori podatak da jedna petina među-republičkih demografskih kretanja u Jugoslaviji otpada na stanovništvo Bosne

² Husnija Kamberović, „Prema modernom društvu, Bosna i Hercegovina od 1945.-1953. godine“, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, 2000. godina, str. 7.

i Hercegovine. Takva pojava međurepubličkih kretanja radnog kontingenta stanovništva poznata je pod imenom *fluktuacija radne snage*.³

Prema rezultatima istraživanja Instituta za društvene nauke u Beogradu 1971. godine, postoje tri perioda međuregionalnih migracija i to:

prve godine poslije rata

1953.-1961. godina; intenzitet migracionih kretanja je smanjen ali su akteri ovih migracija ostali isti. Bosna i Hercegovina i u ovom periodu kao emigracijsko područje zauzima najvažnije mjesto.

1961.-1971. godina; u ovom periodu iz Bosne i Hercegovine dolazi skoro polovina migranata, iz nerazvijenih područja, i njeno učešće u ukupnoj regionalnoj emigraciji je veliko.⁴

Period našeg istraživanja obuhvata duži vremenski period i polazna tačka naše periodizacije su dostignuća demografije i popisi stanovništva.

U periodu od 1945. do 1953. godine migraciona kretanja, uvjetovana deagrarijacijom i industrijalizacijom zemlje, odvijaju se uglavnom na kratkim relacijama selo-grad, formirajući tako poluproletariziranu radnu snagu. U ovom periodu u Bosni i Hercegovini se osjeća nedostatak radne snage pa je migracija u Sloveniju u međupopisnom periodu minimalna. Slovenci u Bosnu i Hercegovinu dolaze kao neophodan kvalifikovan stručni kadar.⁵

Pored migracija unutar republike, koje su osnovno obilježje ovog perioda, značajno je navesti da je međurepublička migracija usmjerena iz Bosne i Hercegovine u Vojvodinu, i to uglavnom iz Bosanske krajine.⁶

³ Rudi Stojak, „Teorijsko-metodološki problemi istraživanja migracija“, Naučni skup „Migracije i Bosna i Hercegovina“, Sarajevo 1990. godina, str. 298.

⁴ „Migracije stanovništva Jugoslavije“, Institut društvenih nauka, Beograd 1971. godina, str. 18.

⁵ Prvi poslijeratni popis stanovništva Jugoslavije proveden je 15. marta i, po njemu, ima manje Slovenaca u Bosni i Hercegovini nego Bosanaca u Sloveniji. Lica koja su rođena u Sloveniji a žive u Bosni i Hercegovini ima 3. 471 ukupno, a od toga 1.661 muškarca i 1.810 žena. Bosanaca u Sloveniji ima više: 3. 920 ukupno, a od toga 2.356 muškaraca i 1.564 žena. Od ukupnog broja doseljenika u Sloveniju 11 posto bila su lica rođena u Bosni i Hercegovini. *Izvor*: Vitalna i etnička obilježja, Popis stanovništva 1953. godina, Konačni rezultati za FNRJ i narodne republike, Knjiga I, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1959. godina

⁶ Živko Šifrer, „Statistički problemi migracionog kretanja stanovništva“, Jugoslovensko statističko društvo, Zagreb 1955. godina, str. 16.

To je period pripreme “za skok”, period očekivanja, aspiracija ka pokretu, novom zaposlenju i urbanim središtima.⁷

Pedesete godine su početak tridesetogodišnjeg intenzivnog ekonomskog preseljenja iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju. Broj doseljenika, prema popisu stanovništva 1961. godine, u Sloveniji se povećao za 45 posto i dostigao je broj od 66. 000, a broj doseljenika iz Bosne i Hercegovine se skoro udvostručio i iznosio je 10. 000 osoba.⁸

Krajem tog desetljeća završava se period prvostepenih migracija, tj. migracija koje se odvijaju na unutarregionalnom i lokalnom nivou. Iz dotada neurbanizirane poluproletarizirane populacije formira se “otvorena populacija” spremna za migracije na veće razdaljine.⁹

Početak šezdesetih godina Slovenija ostvaruje pozitivni migracijski saldo i jača potreba za novom radnom snagom. Međutim, od ukupnog broja migranata u Sloveniju, iz Bosne i Hercegovine je svega 23,9 posto.

U Bosni i Hercegovini je značajno završen proces prelaska ruralnog stanovništva u urbana mjesta i predgrađa i javlja se sve izraženiji problem nezaposlenosti ili neadekvatne zaposlenosti.

Silva Mežnarić označava to periodom čekanja, periodom “*lebdećih migranata*” koji su spremni prevazići kulturne i jezičke barijere i emigrirati u druge, udaljenije sredine.¹⁰

Društveno-političke promjene tokom šezdesetih godina usmjerit će intenzivirana migraciona kretanja u drugom pravcu.

Suočena s tehnološkim viškom radnika, država je odlučila otvoriti granice i problem riješiti privremenim zapošljavanjem građana vani. Godine 1963. Savezno ministarstvo za rad objavilo je *Način o zapošljavanju u inostranstvu*, gdje je uveden i termin *privremeno zaposlen u inostranstvu*, dok se u široj javnosti za te osobe upotrebljavao izraz *zdomci* (sl. - nije kod kuće), tj. gastarbajteri.

⁷ Silva Mežnarić, “Bosanci, a kuda idu Slovenci nedjeljom”, Beograd 1986/ Ljubljana 1986. godina, str. 31.

⁸ Danilo Dolenc, n.d., str. 42.

⁹ Silva Mežnarić, n.d., str. 32.

¹⁰ Silva Mežnarić, n.d., str. 35.

Prednost za odlazak imale su nekvalificirane osobe, dok je država nastojala zadržati kvalificirane.¹¹

Privredna reforma iz 1965. godine zaustavila je rast zapošljavanja, koji čak opada sve do 1969. godine, kada opet počinje da raste, ali mnogo umjerenijim tempom. To je period prelaska iz ekstenzivnog u intenzivni privredni razvoj. Nestabilnost privrede uzrokovala je inflaciju i nagli rast broja zaposlenih u inozemstvu.

Iz Bosne i Hercegovine, prema popisu 1971. godine, u drugim republikama živi 460. 052 osobe, i to u Srbiji žive 237. 912 osobe, u Hrvatskoj 190. 546, u Crnoj Gori 8. 377, u Makedoniji 5. 294 i u Sloveniji 17. 923 osobe.¹²

Usprkos iseljavanju u inozemstvo broj migranata iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju raste. Prema ovom popisu, najviše stanovništva iz Bosne i Hercegovine seli se u Hrvatsku, zatim Sloveniju i užu Srbiju.¹³

Migranti su bili privučeni pomanjkanjem radne snage, čemu je doprinijelo iseljavanje slovenačkih radnika u inozemstvo dok je gospodarski rast u samoj Sloveniji bio veliki.

Period sedamdesetih godina može se podijeliti na dva perioda; period do 1974. i period poslije 1974. godine. Cjelokupno, ovo je period kada Bosna i Hercegovina ima najveći procent migracionih kretanja u zemlji, kako međurepubličkih tako i migracija u inozemstvo. Ipak, migracije u inozemstvo nisu utjecale na smanjenje stope nezaposlenosti.

Početak prvog perioda obilježen je naftnom krizom, koja će onemogućiti odlazak naših radnika u druge evropske zemlje i zatvoriti granice prema zapadu.¹⁴

Od tada Slovenija i uža Srbija postaju najznačajnija imigrantska područja.

Drugi period, tj. nakon 1974. godine i zatvaranja granica prema zapadu, migracije u Sloveniju imaju karakter:

¹¹ Danilo Dolenc, n.d., str. 46.

¹² Statistički godišnjak Jugoslavije, Beograd 1974. godina

¹³ Ejub Sijerčić, "Migracije stanovništva Bosne i Hercegovine", Republički zavod za statistiku SR Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1976. godina, str. 8.

¹⁴ Alenka Kobolt, "Zdej smo od tuj, a smo še čefurij", Ljubljana 2002., str. 25.

Migracijskog buma iz Bosne i Hercegovine. Broj doseljenika iz Bosne i Hercegovine iznosi 40 posto od ukupnog broja doseljenika, a povratnog toka skoro da i nije ni bilo.

Kada uopćimo podatke o prisutnosti zbog rada, odnosno školovanja, po popisu 1981. godine sa stanovišta Zakona o vremenskoj prisutnosti, 32. 000 migranata iz Bosne i Hercegovine čine više od polovice migracionog priliva u Sloveniju.

Migracije su imale urbani karakter tako da se 80 posto migranata naseljavalo u gradove gdje se i zapošljavaju. Hrvati se naseljavaju u svim regijama Slovenije i predstavljaju najrasprostranjeniju migracijsku populaciju. Od ukupnog broja osoba koje su se opredijelile kao Srbi, 47 posto bilo je rođeno u Bosni i Hercegovini a 44 posto doselilo se iz Srbije. Iako je broj muslimana povećan za 10. 000, njihov udio je nizak i oni se opredjeljuju kao Jugoslaveni, Bosanci, neopredijeljeni i slično. Najveći broj migranata preselilo se iz sjeverozapadne Bosne, tj. iz Bosanske krajine, i često se tako i izjašnjavaju - kao Krajišnici. U cjelini gledano, upravo je Bosanska krajina najznačajniji egzodusni teritorij iz kojeg se doseljava najveći broj migranata.¹⁵

Ovakva migracijska slika u Sloveniji mogla bi da se postavi kao antiteza tvrdnji da je najjača etnička i nacionalna migracija,¹⁶ tj. da se određene etničke grupe kreću prema matičnim etničkim sredinama. Upravo u Sloveniju najveći procent migranata čine Srbi kojih je 33,3 posto od ukupnog broja iseljenika u prvom međupopisnom periodu, da bi taj procent poslije porastao na 36 posto. Postotak iseljenih Muslimana se također povećao sa 19,7 posto na 27,4 posto, dok postotak Hrvata, Slovenaca i Jugoslavena opada, prvih sa 13,5 posto na 13,2 posto, drugih sa 10,8 posto na 2,6 posto a posljednjih sa 10 posto na 9 posto.¹⁷

U ovom periodu provedeno je 32,7 posto od ukupnog iseljavanja iz Bosne i Hercegovine od prvog poslijeratnog popisa 1948. godine. Isti period bilježi 33,7 posto useljavanja od ukupnog broja doseljenih nakon Drugog svjetskog rata.¹⁸

¹⁵ Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1983. godina

¹⁶ O raznorodnosti migracija vidi: Silva Mežnarić, n.d, str. 70.

¹⁷ Željka Mudrovčić, "Socijalna politika - osnova migrantske politike", u: "Migracije i Bosna i Hercegovina", Sarajevo 1990. godina, str. 556.

¹⁸ Ilijas Bošnjović, "Demografska crna jama", Sarajevo 1989. godina, str. 77.

Bosna i Hercegovina je, po ovom popisu, predstavljala 22 posto ukupne emigracije Jugoslavije sa 24 općine u kojima živi 20 posto obitelji čiji je najmanje jedan član radio van republike. Po popisu 1981. godine, Bosna i Hercegovina ima najviše područja koji se kategoriziraju kao prostori izrazite depopulacije, a to su uglavnom brdoviti ruralni krajevi. Takva područja su u periodu 1971.-1981. godina izgubila dvije trećine prirodnog prirasta stanovništva. Posebno se to osjetilo u jugozapadnoj, jugoistočnoj i sjeverozapadnoj Bosni, gdje je veći postotak izgubljenog stanovništva nego ostvarenog prirodnim prirastom. Takvih općina 1971. godine je bilo 37 dok se 1981. godine broj povećao na 52 od ukupno 109 općina u cijeloj republici.¹⁹

U periodu od popisa 1981. do 1991. godine migracioni tokovi u cijeloj Jugoslaviji polahko jenjavaju. Pored visoke stope zaposlenih, privreda je poslovala s niskom stopom produktivnosti. Migracioni tok u Sloveniju iz Bosne i Hercegovine i dalje je vrlo značajan i dvije trećine ukupnih doseljenika u Sloveniju su Bosanci. Značajan proces osamdesetih godina je proces doseljavanja ženskih osoba koje samostalno doseljavaju u Sloveniju. Kao proces spajanja porodica supruge s djecom dolaze kao novi val migranata u Sloveniju.

Raspad Jugoslavije imao je velikog utjecaja na nova demografske kretanja na Balkanu. Osamostaljivanje dotadašnjih jugoslavenskih republika imalo je za posljedicu nova migraciona kretanja, ali sada iz drugih razloga. Preplitanja političkog sistema, ekonomske i strukturalne krize, etničko-nacionalnih konflikata su glavni razlog migracija posljednjih godina.²⁰

Slovenija se susreće s prisilnim migracijama i ilegalnim, tzv. transfernim migracijama iz Bosne i Hercegovine.

Različiti su podaci o broju Bosanaca i Hercegovaca u Sloveniji u prvoj polovini devedesetih godina. Prema nekim statistikama, broj doseže čak cifru od 70 hiljada. Godine 1993., po popisu i neobaveznoj registraciji Crvenog križa, bilo ih je 31 hiljada. Prema odredbama Ženevske konvencije, izbjeglice, tj. doseljenici od 1992. do 2003. godine dobili su *status začasne zatočišta*, tj. privremenog boravišta.²¹

¹⁹ Silva Mežnarić, n. d, str. 55.

²⁰ Alenka Kobolt, „Zdej smo od tuj, a smo še čefurij“, Ljubljana 2002. godina, str. 27.

²¹ Alenka Spreizer, Spela Kalčić, Dean Šušmelj, Tatjana Pezdir, “Oblike ljudske in birokratske diskriminacije skrozi pogled ljudi, ki jih uradno nikoli nisu poimenovali za begunce”, Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 2004. godina, str. 235.

Krajem 1995. godine objavljeni su statistički podaci po kojima je tih osoba bilo 21.458 a naredne godine njihov broj se upola smanjio. Prema spomenutom zakonu, 1997. godine takvih lica je bilo 7.200 a nešto manje od polovice bilo je smješteno u prihvatne centre, 60 posto su bile žene u srednjoj dobi.

Poslije završetka rata u Bosni i Hercegovini, dio Bosanaca se vratio u svoju zemlju, dio je otputovao u *treće zemlje* dok je jedan dio ostao u Sloveniji, kasnije dobivši slovensko državljanstvo. Osobe koje su se iz statusa privremenog boravka opredijelile za stalni boravak preselile su se iz sabirnih centara u unajmljene stanove, dok su osobe koje su se odlučile vratiti u Bosnu i Hercegovine dobile od slovenske vlade jednokratnu pomoć u iznosu od 10 hiljada DEM.²²

Prema podacima posljednjeg popisa u martu 2002. godine, u Sloveniji živi 36 hiljada doseljenika sa prostora bivše Jugoslavije, a najmanje osam hiljada je iz Bosne i Hercegovine.²³

Još jedna okolnost je doprinijela opadanju ovog broja a to je smrtnost doseljenika, kako osoba prve generacije tako i doseljenika tokom rata.

narodnost	Iz Bosne i Hercegovine
Ukupno	12.750
Hrvati	865
Srbi	954
Bošnjaci	4.884
Makedonci	?
Crnogorci	?
Albanci	11
Neopredijeljeni	312
Jugoslaveni	?
Regionalno opredjeljeni	1.917
Slovinci	658
drugo	37
Nisu željeli odgovoriti	765
Nepoznato	2.331

Tabela 1. Preseljeno stanovništvo iz Bosne i Hercegovine prema narodnosti u periodu od 1991. do 2002. godine

Izvor: Vjerska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije Popisi 1921-2002, Statistički urad Republike Slovenije, št. 2 Ljubljana, 2003. godina

²² Ibidem, str. 228.

²³ Danilo Dolenc, n.d., str. 57.

Godina	ukupno
1948	3.920
1953	5.141
1961	8.476
1971	17.923
1981	33.530
1991	49.200
2002	69.530

Tabela 2. Ukupan broj *doseljenecv* u Sloveniju iz Bosne i Hercegovine prema popisima stanovništva

Izvor: Popisi stanovništva Jugoslavije i popis stanovništva Slovenije 2002. godine - citirano u bibliografiji

Migranti i prostor doseljavanja

Statistički podaci govore da se najveći broj migranata u Sloveniju doselio iz Bosanske krajine, mada migranti dolaze i iz drugih bosanskohercegovačkih regija (Bosanske Posavine, Srednje Bosne, Hercegovine i Istočne Bosne).

U razgovoru s migrantima kao njihov rodni kraj najviše se spominju mjesta: Cazin, Bosanska Krupa, Bosanska Gradiška, Bosanski Petrovac, Bosanski Novi, Ključ, Sanski Most, Gračanica, Kozarac, Velika Kladuša, Brčko (Hum), Prijedor, Zvornik, Srebrenica, Maglaj.

Rezultati našeg empirijskog istraživanja, kao i istraživanje Silve Mežnarić, pokazali su raznovrsnost ličnih motiva migracija i načina dolaska u Sloveniju.

Doktorica Lidija Lularić navodi da su osnovni motivi za preseljenje ekonomske prirode i traženje zaposlenja, želja za poboljšanjem radnog mjesta, poboljšanje životnog standarda i, naravno, školovanje djece.²⁴

Iz razgovora s migrantima iz Velike Kladuše Silva Mežnarić zaključuje da je uzrok slabog razvoja ovog dijela Bosne i Hercegovine upravo u tome što su visoke i odgovorne funkcije preuzeli zaslužni borci iz Drugog svjetskog rata koji su se iskazali kao vojnici ali, obično neškolorani, nisu se uspjeli snaći u mirnodopskim teškim uvjetima.²⁵

Migranti u Sloveniju dolaze spontano, svojevoljno ili na preporuku poznanika ili rodbine. Određen broj migranata je došao organizirano, preko

²⁴ Lidija Lularić, "Od Bosancev do čefurjev", Zelena pika, 26. 11. 2005. godina

²⁵ Silva Mežnarić, n.d, str. 24

firmi ili biroa za zapošljavanje. Manji broj migranata dolazi na školovanje, da bi poslije završenog zanata dobijali posao (npr. rudarski kurs u Velenju ili tzv. obuka za rad u jeseničkoj željezari).

Sugovornici spominju i slučajeve iseljenja čitavog zaseoka (muškarci) u Sloveniju.

Prvobitni smještaj za te radnike bile su barake koje su se nalazile blizu ili neposredno uz fabriku ili gradilište na kojem su bili zaposleni. Nešto kasnije započeta je izgradnja samačkih domova. Samačke domove srećemo u svim mjestima gdje su se doseljavali novi radnici

U domovima početkom osamdesetih godina u sobama su bila raspoređena po tri radnika. Dnevno su dobivali četiri obroka. Postojale su sale za sastanke u kojima su mogli igrati šah, stoni tenis i prostorije za okupljanje u kojima su bili postavljeni televizori. U sklopu tih domova ponekad su se nalazile i manje biblioteke.²⁶

Naprimjer, u Velenju 1981. godine u samačkim domovima bilo je smješteno 976 osoba i bili su raspoređeni u dvokrevetne, četverokrevetne ili, pak, u šesterokrevetne sobe. Od tog broja 298 osoba je bilo oženjeno. Taj broj predstavlja 36,2 posto zaposlenih doseljenika u Velenju. U barakama je živjelo oko 10 posto migranata, dok su ostali doseljenici živjeli kod rodbine, prijatelja, poznanika, u zajedničkom smještaju (37,7 posto) a samo 4,3 posto je živjelo u vlastitom domu.²⁷

Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina grade se zgrade u kojima radnici, podnoseći posebne zahtjeve, dobivaju stanove.

U Velenju se 9,6 posto sredstava iz dohotka odvajalo za izgradnju stanova za radnike pa je tako izgrađeno:

²⁶ Silva Mežnarić, n.d, str. 118.

²⁷ Janko Lukner, Vlado Vrbić, "Delavci iz drugih republika in rudniku lignita Velenje", Diplomski rad, Titovo Velenje 1982. godina, str. 94.

Godina izgradnje	Broj izgrađenih stanova
1976	22
1977	163
1978	94
1979	62
1980	217

Tabela 3. Broj izgrađenih radničkih stanova u Velenju

Izvor : Janko Lukner, Vlado Vrbić, „Delavci iz drugih republika in rudniku lignita Velenje“, Diplomski rad, Titovo Velenje 1982. godina

Izgradnjom stanova stvarani su uvjeti za bolji život, ženidbu, porodicu, što je bilo uzrokom novog vala doseljenika, tj. stvoreni su uvjeti za spajanje porodica.

Danas je određen broj samačkih domova preuređen u standardne stambene objekte, dok neki i dalje imaju ulogu samačkih domova kao što je dom u Kamniku kod Ljubljane.

Migrante možemo podijeliti u kategorije na osnovu dužine boravka u Sloveniji.

Prvu kategoriju migranata predstavljaju *vikendaši (nedjeljaši)*. To su osobe koje su radnim danima radili u Sloveniji a vikendom se vraćali kući. Najveći broj takvih radnika vraćao se kući u Bosnu i Hercegovinu posebnim autobusnim linijama ili, pak, vozom.²⁸

Druga kategorija su *sezonci*, koji su u Sloveniji provodili određen period, često više mjeseci, obično u toku radne ljetne sezone, obavljajući fizičke poslove, najčešće u građevinarstvu.

Prema definiciji, *sezonac* je osoba :

- koja se rodila izvan Slovenije
- nigdje nije stalno naseljen, tj. prijavljen
- i obitava u Sloveniji manje od deset godina²⁹.

²⁸ O ovome opširnije Silva Mežnarić, „Bosanci, a kuda idu Slovenci nedjeljom“, Beograd 1986/ Ljubljana 1986. godina.

²⁹ Karmen Medica, „Migracije na narodnosno mešanem območju Slovenske Iskre“, Naučni skup „Migracije i Bosna i Hercegovina“, Sarajevo 1990. godina, str. 500.

Treću kategoriju predstavljaju osobe koje kao migranti dolaze i zastalno se nastanjuju u Sloveniji.

Nažalost nisu nam dostupni kvantitativni podaci o odnosu ove tri kategorije migranata, mada bismo mogli konstatirati da prve dvije kategorije migranata su karakteristične za stariji period, period pedesetih i šezdesetih godina. Kategorija migranata koji se zastalno naseljavaju brojnija je sedamdesetih, a posebno osamdesetih godina, kada je aktiviran proces spajanja porodica. Međutim, treba imati na umu činjenicu da, iako je veliki broj osoba koje su se zastalno naselile u Sloveniju prihvatio slovensko državljanstvo, i danas postoje sve tri kategorije migranata.

Na osnovu područja doseljavanja, Slovenija se može podijeliti na dva dijela, i to na istočni, koroški, tj. hrvatski dio (preovladavaju doseljenici iz Hrvatske) i na zapadni, Savinjsku regiju, tj. bosansko-hercegovački dio koji uključuje pored zapadne i centralnu Sloveniju.³⁰

S obzirom na migracije i broj migranata u Sloveniji, prema istraživanju mr. Danila Dolenca, može se razlikovati nekoliko regija:

Koroška regija - polovina doseljenika u ovu regiju dolazi iz Bosne i Hercegovine. Broj doseljenih Bošnjaka je upola manji nego broj doseljenih Srba i Hrvata koji su doselili iz Bosne i Hercegovine, a najveći broj doseljenika doselio se sedamdesetih godina.

Podravska regija - ima najviše doseljenika Albanaca, Crnogoraca i Makedonaca. Procent doseljenih Bošnjaka je vrlo mali i, pored Pomurske regije, ovdje ih ima najmanji procent.

Jugozapadna Slovenija - je regija koja obuhvata srednjeslovensko područje i Dolenjsku regiju. U ovoj regiji velika je koncentracije doseljenika iz Hrvatske ali i iz Bosne i Hercegovine. Velika blizina Zapadne Bosne, tj. regije koja je zabilježena kao izrazito emigracijsko područje, je, svakako, razlog što u ovoj regiji broj doseljenika iz Bosne čini više od polovine doseljenika. Ovo područje je poznato i kao područje dnevne i sedmične migracije. Zbog blizine, radnici koji su radili u ovoj regiji svaki dan ili vikendom su se vraćali kući u Hrvatsku ili Bosansku krajinu.

U Savinjskoj regiji, tj. u Šaleškoj dolini, živi najviše Bošnjaka, najveći broj Srba živi u Celju, a Hrvati u manjoj koncentraciji žive u južnom dijelu ove regije.

³⁰ Danilo Dolenc, n.d., str. 184.

Gorenjska regija je najznačajnije migrantsko područje. U ovoj regiji živi čak 39 posto ukupnog broja doseljenika. Broj migranata iz Bosne i Hercegovine iznosi cijelih 60 posto od ukupnog broja. Udio Bošnjaka u ovom području je najveći, pored Zasavske regije. Značajno je da Bošnjaci u ovoj regiji imaju najmanju stopu asimilacije, koja je daleko manja nego asimilacija Srba i Hrvata. Izrazita je i njihova koncentracija u određenim mjestima kao što su Jesenice, gdje živi dobro organizirana skupina Bošnjaka. Najveći broj Srba doselio se iz Bosne i Hercegovine i njihov broj je tri puta veći nego broj doseljenih Srba iz Srbije i Crne Gore. Broj Hrvata doseljenih iz Bosne i Hercegovine je veći od broja doseljenih iz Hrvatske, i kod njih se uočava manja asimilacija nego kod onih doseljenih iz Hrvatske.

U Notranjsko-krašku regiju, koja nije industrijska regija, najveći broj doseljenika iz Bosne i Hercegovine doselio se upravo u toku ratnih dešavanja u Bosni i Hercegovini 1992.-1995. godine. Izbjeglance su bile smještene u nekadašnje vojne objekte. Većina se vratila u Bosnu i Hercegovinu ili odselila u treće zemlje, dok je mali broj bosanskohercegovačkih izbjeglica ostao da živi u Sloveniji.

U Zasavskoj regiji živi čak 69 posto doseljenika iz Bosne i Hercegovine, što je najveći procent koncentracije doseljenika iz svih krajeva bivše Jugoslavije. Najveći broj su Bošnjaci i njihov postotak je 44 posto od ukupnog broja neslovenskog stanovništva Zasavske regije.

Obalno-kraška regija je također regija u koju su se doselili mnogi migranti iz Bosne i Hercegovine. Veliki broj je doseljen i iz Hrvatske. Upravo u ovoj regiji 85 posto doseljenika se još regionalno opredjeljuje.

Srednjeslovenska regija s gradom Ljubljanom je bila područje velike koncentracije upravo zbog izrazite urbanizacije. Međutim, najveći broj doseljenika čine Srbi, i to iz Srbije, koji su kao vojni službenici ili radi sličnih poslova doselili u Sloveniju.

Ljubljana je bila najznačajnije migrantsko područje, ali ne treba zanemariti ni druga industrijska i turistička mjesta. Područja posebne koncentracije migranata su: Maribor, Kopar, Velenje, Kranj, Celje, Jesenice, Šoštanj, Trbovlje i Zagorje Ob Savi. U većini ovih mjesta živi najmanje četiri hiljade doseljenika. U dvadeset tri mjesta živi 20 posto doseljenika u Sloveniju, i to su, naravno,

industrijska, istina, manja mjesta kao što su Zasavje, Tržič, Brežice, Ptuj, Črnomelj, Novo Mesto, Nova Gorica itd.³¹

Najveća koncentracija doseljenika iz Bosne i Hercegovine, uglavnom Bošnjaka, je u Jesenicama, malom industrijskom gradiću s velikom željezaram. U Jesenicama smo se susreli s veoma dobro organiziranom grupom koja se okuplja u osobitoj džamiji s malom munarom, džematu i Kulturno-umjetničkom udruženju „Biser“. O brojnosti i značaju ove skupine govori i podatak da u Gradskom vijeću Jesenice funkciju vijećnika obavljaju i dva Bosanca. Iako to nije praksa, Jesenice su jedino mjesto koje na gradskom, zajedničkom groblju ima poseban dio gdje se sahranjuju Bošnjaci. Prema procjenama naših sugovornika, u Jesenicama danas živi više od 6.000 Bošnjaka.³²

Generacijska podjela migranata u Sloveniji

U Sloveniji danas žive i rade tri generacije Bosanaca i Hercegovaca. Prva generacija su Bosanci koji su rođeni u Bosni i Hercegovini i koji su se doselili u Sloveniju. Drugu i treću generaciju predstavljaju osobe rođene u Sloveniji.

Doseljenici tzv. druge biološke generacije su djeca rođena u drugim republikama, a s roditeljima se preseljavaju u Sloveniju. Po određenim kriterijima i ove osobe bi se mogle svrstati u migrante prve generacije. Osnovni uvjet da neko predstavlja doseljenika druge generacije jeste da je jedan od roditelja doseljenik prve generacije, dok po drugom kriteriju oba roditelja moraju biti doseljenici prve generacije, što njihove potomke odmah određuje kao doseljenike druge generacije. Doseljenici treće generacije su potomci druge generacije migranata

³¹ Prvi migranti iz Bosne i Hercegovine u Sloveniji zapošljavaju se u drvnoj industriji. Poslije, sve više njih se zapošljava u industrijske centre u razvoju kojima je bila neophodna radna snaga, npr.: *Ukok Kamnik, Stol Kamnik, Graditelj Kamnik, Iskra Ljubljana*, postrojenja *Gorenje u Velenju, Rudnik Trbovlje u Velenju, Termoelektrana Velenje, SOZD Rudarsko energetska kombinat, Fabrika kože Šoštanj, Luka Kopar, Fabrika Argo, Građevinska firma Stavbenik Kopar, Fabrika De la maris Kopar* i mnoge druge. Žene su se uglavnom zapošljavale u ugostiteljstvu, zdravstvu (u bolnicama i hotelima kao spremačice) i u industriji.

³² Ove podatke dobili smo u intervjuu od Bosanca Ibrahima Smajića, koji je vijećnik u Gradskom vijeću Jesenice. Međutim, od Sadije Durmo saznajemo da posebno muslimansko groblje postoji i u Mariboru koji, nažalost, nije bilo uključeno u naše istraživanje.

ili druge biološke generacije, kod kojih ostaje otvorena dilema u slučaju da je jedan roditelj Slovenac, tj. Slovenka.³³

Jedan dio migranata prve generacije, vjerovatno nadajući se stalnom ostanku, odmah nastoji da nauči slovenski jezik i upozna slovensku kulturu. Ostali iseljenici se zatvaraju u vlastiti krug, svoje etničke skupine, ostajući pri svom maternjem jeziku. Vremenom dobivaju naziv negativnog prizvuka *Bosanci - južnjaci*.³⁴

Teško je tzv. prvu generaciju smjestiti u neki vremenski okvir jer se poštuje osnovni kriterij da su rođeni u Bosni i Hercegovini bez obzira na to u kojem su periodu došli u Sloveniju.

Za migrante se koriste razni nadimci, odrednice, skraćenice ili nazivi pežorativnog značenja. Uopćen naziv koji se često koristi jeste *južnjaci*. Ovaj naziv se odnosi na sve doseljenike u Sloveniju koji su došli iz krajeva južno od Slovenije. Naziv koji, također, ima uopćen karakter jeste *Bosanac* (*Bosanec*), koji pored osoba rođenih u Bosni i Hercegovini i njihove djece vrlo često podrazumijeva osobe sa prostora cijele bivše Jugoslavije.

“Sem pa slišala *prokleta Makedonka bejš u svojo Bosno!*, to sem pa slišalaja 27 letna Makedonka.”³⁵

Danas, migranti i njihovi potomci se u svakodnevnom govoru nazivaju različitim imenima kao što su *Jugovići, Jugoniggeri, Jugoklateži, Jugovi, Bizantinac, Bizanti, Jugosi, Ta spodnji, Švedi, Boskoti, Boskurji, Bosanci, neslovenec* i slično.

Nazivi *čefurij, čapac, čefo, čeprav* su nazivi uvredljivog prizvuka za doseljenike. Izraz *čefur* posebno se raširio u drugoj polovini devedesetih godina. Taj izraz nema lingvističku definiciju i svojstven je samo za Sloveniju. Ovaj izraz koristi se za sve emigrante sa područja bivše Jugoslavije, ali i za drugu generaciju migranata. Korijen i porijeklo riječi nisu potpuno poznati, ali se, prema doktorici Jukarić, povezuje s nacističkim nazivom za Židove, Rome i Slavene. Prvi put ovaj pogrdni naziv je javno prezentiran 1996. godine, kada je slovenački muzičar *Magnifico* objavio album *Kdo je čefurij*, u kojem se

³³ Ovu generacijsku podjelu preuzeli smo iz djela: Bojana Dekleva, Spela Razpotnik, “Čefurji su bili rojeni tu; Življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani”, Pedagoški fakultet, Ljubljana 2002. godina

³⁴ Karmen Medica, n.d., str. 502.

³⁵ “Diskriminacija, ne hvala!”, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, Ljubljana 2005. godina, str. 7.

spomenuti naziv odnosi na imigrante iz bivših jugoslavenskih republika koji danas žive u Sloveniji.

Pri takvoj upotrebi, dr. Lidija Jukralić navodi da postoji i ustaljeno mišljenje o karakteristikama *čefurja*, a one su :

- nisko čelo
- guste, spojene obrve
- naglašene jagodične kosti i jaka donja čeljust
- najradije bi prosili (preklinjali)
- lagano živjeli
- uživali u neradu i alkoholu, ženama, nogometu, kiču i zlatu, borilačkim vještinama
- postaju agresivni bez konkretnog razloga
- dugo se privikavaju na novu sredinu.

Međutim, dr. Jukralić smatra da je čefurij svako ko vrši vandalizam ili čini štetu, uništava sve dostupno, krade i slično, pri čemu nacionalna pripadnost uopće nije bitna.³⁶

Bosanci u Sloveniji danas su organizirani uglavnom oko vjerskih i kulturnih društava, na koja je naš rad bio fokusiran.

Rezultati istraživanja pojedinih pitanja često su kontradiktorni, odgovori različiti, neujednačeni. U mnogočemu se razlikuju stanovišta prve i druge generacije Bosanaca. To se očituje i kod ljudi koji su nastanjeni u različitim regijama Slovenije. Individualni su razlozi i načini dolaska, razlozi ostanka u Sloveniji te stavovi prema okolini, Sloveniji i Slovencima.

Ono što je zajedničko svim predstavnicima prve generacije jeste to da su oni svoj boravak u Sloveniji smatrali privremenim, radom na dva do tri mjeseca, a potom se namjeravali vratiti. Međutim, veliki dio migranata stalno se naselio u Sloveniji, uglavnom radeći niskoplaćene fizičke poslove. U prvim godinama poslije rata, a i kasnije, određen broj migranata bili su službenici JNA.

Pripadnici prve generacije predstavljaju zanimljivu grupaciju koja je u Sloveniju došla *trbuhom za kruhom*. Najveći broj intervjuiranih osoba pripada prvoj generaciji migranata. Poznaju slovenski jezik, ali ga u svakodnevnom životu ne upotrebljavaju. U primorskom području razgovarali smo s ljudima

³⁶ Lidija Jularić, *Od Bosancev do čefurjev*, Zelena pika, 26. 11. 2005. godina

koji su više decenija u Sloveniji, ali slabo govore slovenski jezik iz razloga što je u tom kraju naseljen veliki broj doseljenika. Često ističu da im je prisutnost njihovih zemljaka pomogla da se naviknu na novu sredinu. Emotivno su vezani s Bosnom i Hercegovinom i ljubomorno čuvaju svoje običaje.

Na upit o povratku, dr. Silva Mežnarić dobiva nešto drugačije odgovore. Ispitanici ističu tešku ekonomsku situaciju zbog koje su otišli iz Bosne tako da nemaju gdje da se vrate, ne posjeduju odgovarajuću imovinu. Naši sugovornici (deset godina kasnije) nisu naveli takav odgovor. Veliki broj migranata danas posjeduje imovinu i stambene objekte u Bosni i Hercegovini, u rodnom mjestu, koje su sami kupili ili izgradili.

Međutim, djeca i porodica, više nego slovenski način života, su ono što ih vrlo često, i nakon odlaska u penziju, zadržava u Sloveniji. Većina tih ljudi odlazi u Bosnu na duži period pa se opet vraća u Sloveniju. Nastoje da održavaju porodične veze s rodbinom u Bosni i posjećuju uglavnom roditelje. Izražavaju želju da se vrate u Bosnu ili bar budu sahranjeni u svom rodnom mjestu.

Pripadnici druge generacije Bosanaca su osobe koje su rođene u Sloveniji, školuju se i rade, predstavljajući sastavni dio slovenskog društva. Stoga, to je dovoljan razlog da su njihovi odgovori na ista pitanja različiti od odgovora prve generacije. Druga generacija Bosanaca je znatno manje vezana za Bosnu i ističu Sloveniju kao svoju domovinu. Oni odlično poznaju slovenski jezik i često ga koriste u međusobnim razgovorima. Pored kućnog odgoja i običaja koje su stekli od roditelja, ova generacija je u načinu života usvojila osnovne norme slovenskog društva. Stav druge generacije prema statusu manjine nije jedinstven. Jedan dio ispitanika smatra da bi usvajanjem zakona o bosanskoj manjini bili još više diskriminirani i izolirani u slovenskom društvu, kojeg smatraju svojim. Oni se ne slažu s tim da je upravo to osnovni problem, smatrajući to pitanjem subjektivnog doživljaja. Drugi dio smatra da je to jedini način očuvanja bosanske posebnosti, a posebno jezika.

Zanimljivi su podaci koji su dobiveni u istraživanju iz 2002. godine koje je provedeno među slovenskim učenicima osnovnih škola. Pod pojmom *bosansko-hercegovačka* narodnost podrazumijevaju se doseljenici iz Bosne i Hercegovine svih nacionalnosti, iako su posebno navedene srpska i hrvatska narodnost. Podaci ove studije govore o zabrinjavajućem statusu bosanskohercegovačke omladine u Sloveniji. Najveći procent od 42,9 posto njih pohađa trogodišnju srednju školu, što je ujedno i najveći procent od svih narodnosti. Procent od 18,8 posto bosanskohercegovačke omladine nosi sa sobom vatreno oružje, što

predstavlja, također, najveći postotak od svih narodnosti. Što se tiče pitanja raznih oblika viktimizacije, postoci bosanskohercegovačke omladine su veoma visoki i nad velikim brojem njih izvršena je pljačka kao oblik nasilja, dok je procent spolnog nasilja veći od procenta kod ostalih narodnosti.

Ovi podaci ne nude ohrabrujuću sliku druge generacije koja je u Sloveniji kao zemlji rođenja trebala da dostojanstveno nađe svoje mjesto u društvenom sistemu. Autori ovih istraživanja ovakve podatke pravdaju *razapetosti* druge generacije između roditeljskog odgoja, porodice i društvenog i kulturnog okruženja u Sloveniji.³⁷

U nastojanju da osiguraju što bolju egzistenciju svojoj porodici, u brzom tempu života, ponekad se gubila komunikacija između roditelja i djece, što je, svakako, doprinijelo ovakvim nezavidnim rezultatima.

Međutim, uvažavajući ove podatke, moramo istaći da smo se mi u toku empirijskog istraživanja susreli i surađivali s dobro organiziranom i visoko-obrazovanom grupom mladih Bosanaca čije djelovanje zaslužuje pohvale. Oni rade u vladinim i nevladinim organizacijama na projektima koji upravo tretiraju pitanja manjina, tj. neslovenaca, u savremenom slovenskom društvu. Privatno su organizirani u bosanska udruženja studenata ili dobrotvorna, kulturno-umjetnička i vjerska društva.

Status Bosanaca u Sloveniji i njihov identitet

Nakon osamostaljenja, Slovenija je, pod uvjetom odricanja bosansko-hercegovačkog državljanstva, ponudila migrantima slovensko državljanstvo. Slovenska vlada u julu 2002. godine dopunom *Zakona o začasnom zatočištu* omogućava doseljenicima da ostvare status stalnog boravišta, čime se stvara podloga za njihovu integraciju u slovensko društvo. Naredne godine (1. augusta 2003. godine) prestaje da važi *Zakon o začasnom zatočištu*.³⁸

Određen dio migranata je prihvatio slovensko državljanstvo. Drugi dio migranata je oklijevao, bojeći se da će izgubiti pravo na bosansko državljanstvo

³⁷ Bojan Dekleva, Spela Raspotnik, "Čefuriji su bili rojeni tu. Življenje mladih preseljencev druge generacije v Ljubljani", Ljubljana novembar 2002. godina, str. 114.-152.

³⁸ Alenka Spreizer, Špela Kalčič, Dean Šušmelj, Tatjana Pezdir, "Oblike ljudske in birokratske diskriminacije skozi pogled ljudi, ki jih uradno nikoli nisu poimenovali za begunce", Razprave in gradivo, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 2004. godina, str. 357.

i imovinu koja se nalazi u Bosni. Stoga, susrećemo se sa slučajevima samo formalnog, a ne pravnog odricanja bosanskohercegovačkog državljanstva u tom periodu.

Mađari, Romi i Talijani su priznate manjine u Sloveniji. Pored pokušaja, Bosanci nisu priznati kao manjina u Sloveniji. S pravnog aspekta, priznavanje statusa manjine uključuje ove skupine stanovništva u državni budžet koji, između ostalog, omogućuje postojanje glasila manjine na maternjem jeziku, tj. televiziju i novine, te potporu realiziranju određenih projekata.

Pitanje pravnog statusa jako je važno i uveliko utječe na generalnu i personalnu izgradnju identiteta migranata.

Stoga, pitanje identiteta Bosanaca i Hercegovaca u Sloveniji ne može biti objašnjeno samo sa historijskog ili sociološko-psihološkog karaktera. Pojam identiteta je vrlo složen. Kao i u Bosni i Hercegovini, u Sloveniji se vrlo često miješaju vjerski i nacionalni identitet. Dolazeći, najčešće, iz ruralnih područja, bez adekvatnog obrazovanja, migranti često nisu imali ili nisu manifestirali svijest o identitetu i nacionalnoj pripadnosti. Na pitanje o identitetu, migranti pozivajući se na bosansko porijeklo odgovaraju vjerskim i regionalnim odrednicama. U razgovoru s cijelom porodicom nailazili smo na različite odgovore. Uglavnom su odgovori: Bosanac, Krajišnik, musliman, Bošnjak, slovenski musliman, a nerijetko uz osmijeh priznaju da nisu sigurni kako da se deklariraju. Neki od pripadnika druge generacije se izjašnjavaju kao Slovenci. Kategorija Slovenac, koja nužno ne određuje religijsku, etničku ili regionalno-tradicionalnu pripadnost, pruža im zaštitu njihove privatnosti, ne opterećujući ih elementima *koji se podrazumijevaju*, ujedno ih ravnopravno uključujući u širu, tj. državnu zajednicu.

Ovakvo iskustvo možemo usporediti s rezultatima posljednjeg popisa stanovništva. Popis je podrazumijevao nacionalno opredjeljenje i maternji jezik kao individualnu osobenost. Nacionalno opredjeljenje odaje šaroliku sliku nacionalnosti doseljenika iz Bosne i Hercegovina i njihovih potomaka u Sloveniji. Oko 90 posto katolika i pravoslavaca iz Bosne i Hercegovine izjasnilo se za srpsku ili hrvatsku nacionalnost. Međutim, podaci koje su dale osobe islamske vjeroispovijesti su različiti. Nazivaju se Bošnjacima, Muslimanima, muslimanima, Krajišnicima, Jugoslavenima, Slovencima i slično.

Najčešće se izjašnjavaju jednostavno kao Bosanci, što je, po određenim kriterijima, samo regionalna opredjeljenost, ili jednostavno kao muslimani, tj. samo vjerska odrednica, a takvih slučajeva u praktičnom dijelu ovog rada

susreli smo mnogo. Dio Bošnjaka opredijelio se za bosanski jezik kao maternji, jedan dio za srpskohrvatski-hrvatskosrpski, ali i za hrvatski ili srpski jezik.³⁹

Prvo prebivalište BiH i narodnost			
narodnost	Ukupno	muškarci	žene
Ukupno	69279	38874	30405
Slovinci	5401	2516	2885
Bošnjaci	13876	8290	5586
Hrvati	7120	3742	3378
Muslimani	6332	3661	2671
Srbi	15612	8646	6969
Druge narodnosti	331	203	128
Bosanci	5869	3071	2798
Neopredijeljeni	2538	1190	1348
Drugi neopredjeljeni	99	61	38
Ne žele odgovoriti	5856	2970	2883
Nepoznato	6245	4527	1718

Tabela 4. Stanovnici Slovenije kojima je Bosna i Hercegovina prvo prebivalište po popisu 2002. godine

Izvor: Statistične informacije št. 92, Prebivalstvo, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31 marca 2002. godina, Statistički urad Republike Slovenije, št.2 Ljubljana, 16. april 2003. godina

Bošnjaci u Sloveniji – Integracija migranata

Problematika identiteta ogleda se i u tome koliko su Bosanci i Hercegovci u Sloveniji zadržali bosanskohercegovačkog duha i tradicije i koliko su se integrirali u novo društvo. Stoga, u razgovorima smo pokušali utvrditi stepen njihove asimilacije, integracije, te stepen diskriminacije i akulturacije.

Prema definiciji, uspješno *integrirani imigrant* je ona osoba koja bez otpora, spremno prihvata uloge koje su mu namijenjene u stratifikacijskom sistemu, da je *asimiliran* onaj migrant koji je uspio uskladiti vladanje prema obrascu koji

³⁹ Najprimjenjenija definicija maternjeg jezika je ona da je to jezik koji osoba nauči u ranom djetinjstvu, tj. prvi naučeni jezik.

se na njega odnosi i oblikovati identitet zajedništva, a ne pojedinca nasuprot zajednice.⁴⁰

Intervjui su pokazali da su Bošnjaci mnogostruko vezani sa Bosnom i Hercegovinom, ali su svjesni svoje nove okoline u kojoj žive.

U zavisnosti od sredine koja nameće potrebu i obaveze odvijao se proces integracije i asimilacije migranata. U gradovima u koje su se doselile manje iseljeničke zajednice i gdje su migranti bili u stalnom kontaktu sa Slovencima, osjeća se veći utjecaj slovenskog načina života i kulture na migrante. Primorje (Kopar) je područje u koji se svakodnevno doseljavao veliki broj migranata koji su dolazili iz raznih dijelova Jugoslavije, tako da doseljenici čine veliku organiziranu zajednicu i stepen integracije i akulturacije je niži.

Migranti navode teškoće u svakodnevnom životu, posebno u školovanju i zapošljavanju. Naročito kao oblik diskriminacije navode predrasude koje migranti imaju prema Slovencima i Slovenci prema migrantima.

Prema istraživanjima Pedagoškog fakulteta iz Ljubljane 2002. godine, migranti Slovencima pripisuju prvo *skopuškost* (škrtošć), osjećaj veće vrijednosti, sklonost alkoholizmu, *zaprtost* (zatvorenost), nekolektivnost, ravnodušnost i *sovražnost* (mržnju). Osnovne predrasude koje Slovenci imaju prema Bosancima jesu da su oni neobrazovani, nekulturni, lijeni, glupi i da će svojim poimanjem muškosti i tradicije da ugroze slovensku kulturu i slovenski rod.

Posebno kod doseljenika prve generacije osjetili smo otpor akulturaciji, slučaj slovenskog jezika, izražavan u razgovoru kroz fraze *to je njihovo, ne želim ja to, meni to ne treba, ja neću da naučim više* i slično. Većina migranata druge generacije uopće se ne slaže s ovim stavom.

Prisutan je i fenomen negiranja, odnosno pojava da doseljenici dajući idealnu sliku, ustvari, nastoje *da se ne zamjere*, skrivajući realne činjenice. U razgovoru Bosanci upravo navode ovakve osobine Slovenaca, mada nisu rijetki i slučajevi koji govore o odličnim, manje prijateljskim, ali svakako dobrosusjedskim odnosima.

Navodimo citat koji ilustrira ponašanje migranata i odnos Slovenaca prema njima.

“Prirodom posla i oskudnim znanjem slovenačkog jezika oni su se našli izolovani, odvojeni od porodica i bez jake socijalne kontrole svog rodnog kraja.

⁴⁰ Silva Mežnarić, n.d., str. 20.

Zbog toga su pokazali razumljivu sklonost da se ponekad napiju i naprave ponekad neki izgred. To je moralo prouzrokovati još veće rezerve kod domaćeg stanovništva koje ih je i bez tih izgreda smatralo primitivnim.”⁴¹

Ne kao pravilo, ali kao primjer iz svakodnevnog života Bosanaca u Sloveniji može nam poslužiti i zanimljiv slučaj iz 1964. godine. To je slučaj suđenja Ramu Dizdareviću, Bosancu u Sloveniji na privremenom radu, koji je nožem ubio Slovenca, pripadnika JNA. Sud je osudio Ramu Dizdarevića na smrtnu kaznu.

Slučaj nije jedinstven, ali je smrtna kazna inicirala mnoge rasprave, novinske članke u kojima je sam događaj u drugorazrednom planu. Novinski članci objavljeni u časopisu “Perspektive” analiziraju sistem i šira društvena kretanja u zemlji. U članku *Panem et Circenses* autor ovaj čin naziva znakom koji upućuje na tromost sistema kao instrumenta, nesamostalnog društvenog organizma koji bi trebao da dijeli pravdu. Ukazuje na nerazumijevanje i nezainteresiranost slovenskog društva i javnog mnijenja prema Bosancima, koji su u sredini koja im ne izlazi ususret izolovani i unaprijed svojim socijalnim položajem određeni, a pažnja im se posvećuje samo u ovakvim izuzetnim slučajevima.⁴²

⁴¹ Kosta Mihailović, „Rasprave o razvoju jugoslavenske privrede“, Beograd, Ekonomski institut, 1977. godina, str. 80.

⁴² Život radnika u Sloveniji u članku “Panem et Circenses” predstavljen je na sljedeći način: “Dolazi obično iz primitivnije sredine u sredinu koja ne učini ni jedan korak da mu ide u susret. Mora da radi po dvanaest časova dnevno da može zaraditi toliko da živi; ako ima porodicu, onda je situacija vanredno teška. Zbog toga ne stigne da čita ili da se obrazuje da bi mogao da se razvija i dopunjuje što je u proteklim godinama zakasnio. Nije čudo što su zanemareni, prljavi, da piju tako da im već njihov izgled onemogućuje komuniciranje sa ljudima van njihovog kruga /van kruga sezonskih radnika/. Ženidbe sezonskog radnika sa Slovenkom su veoma rijetke, vjerovatno nisu češće od ženidbe crnaca iz Alabame sa domaćom bjelkinjom. Ako smo dosljedni: crnci u Alabami predstavljaju zatvorenu sredinu/ muškarci, žene, organizacije crnaca/ a sezonski radnik je usamljen/ sami muškarci, bez sindikalne organizacije gdje bi teža bila na njihovim problemima/ i sa te strane je još više tangiran. /Svakako ne u cjelini/. Kontakti sa ženama su im onemogućeni, jer to onemogućuje situacija u kojoj živi. Ako odemo do kraja: crnac u Parizu ili gdje drugdje na Zapadu može da kupi ženu, ali sezonskom radniku je to onemogućeno, jer je kod nas prostitucija izrazito “elitna” stvar i pošto takav radnik nema dovoljno novca, ima samo dva izlaza iz te situacije: sezonski radnik ili otupi, složi se sa takvim načinom života, ili, pak, pobjesni i pravi nasilje. Svugdje ga primaju sa otporom, svugdje je izolovan, svaki njegov gest stavlja između njega i ostalih ljudi zid, ustavari onda više i nije važno šta radi, dobro ili slabo. Sve što god radi, već je unapred opredijeljeno, jer ga opredjeljuje socijalni položaj, činjenica da je sezonski radnik sa juga. (...) Sezonskom radniku ostaje samo da se odluči i da se složi sa činjenicom da je vo, kastrat, polučovjek ili, pak, da pobjesni i da se odupre. Logično je da je to neadekvatan revolt sa

U drugom članku “*Zločin za zločin*” autor objašnjava odnos Slovenaca prema migrantima. Taj odnos nije prijateljski jer “...baš sada kada su poštenim radom konačno sebi uredili život i sada organizovano mogu uživati svaki u svom Fiatu, frižideru i televizoru, svaki na svom parčetu socijalizma, odjednom su se među njima našli nekakvi sezonski radnici iz Bosne i počeli smetati njihov zasluženi, nedužni mir, uskraćivati njihova teško zadobivena prava i ugrožavati čak i njihov život”. Takva situacija ukazuje na društvene promjene, na raslojavanje i greške sistema kojima su žrtve i Slovenci i radnici. Autor naglašava da radnici dolaze raditi poslove koje Slovenci ne žele da rade, ali oni se “pozivaju kao sluge i oni ostaju sluge”. Period od dvadeset godina izbrisao je zajednički duh saboraca i podijelio stanovništvo, što je posljedica širih društvenih kretanja.

U članku “Osveta” također je ukazano da to nije lokalni i lični problem i da je ovaj čin ubistva samo jedan od znakova krize društva, koju je postalo nemoguće sakriti.

Ovaj slučaj nije razlog ali je bio povod širim društvenim analizama koje analiziraju više segmenata, ekonomsku situaciju u Jugoslaviji, u Bosni, život Bosanaca u Sloveniji, odnos doseljenika i Slovenaca, Slovenaca i radnika itd. Sudska presuda u skladu je sa spomenutim predrasudama koje Slovenci imaju prema doseljenicima, koje su zabilježene 1964. godine. Nažalost, i danas postoje ovakve predrasude, ali iz razgovora smo zaključili da postoji napredak, postoje svjetliji primjeri, čvrsta prijateljstva i brakovi između Bosanaca i Slovenaca.

Silva Mežnarić upozorava da u ovakvim raspravama treba polaziti, ne od emigranta – radnika, tj. *delavca* u Sloveniji, nego još od poluproletariziranog poljoprivrednika, u ovom slučaju obično iz Bosanske krajine, koji odlazi, da ne kažemo bježi, sa svoje zemlje koje je nerijetko malo, bježi od lokalne kontrole nad pojedincem u anonimnu masu radnika, u neko od slovenačkih postrojenja koja su čak sedmično primala i otpuštala radnike. Uočava se podijeljenost unutar imigrantske skupine, ali mnogo jasnija razredna podijeljenost je na *NAS ODOZDO* (mi spodnji) i *NJIH ODOZGO* (oni zgorj), ali i ugroženost koju Slovenci osjećaju od tolikog broja migranata.⁴³

tragičnim posljedicama.” Arhiv Srbije i Crne Gore, Beograd, Kabinet Predsednika Republike (KPR), II-4-b, Komisija za ideološki rad CK SKJ, Kratke informacije Beograd 13. januar 1964.

⁴³ Silva Mežnarić, n.d., str. 20.

Značajni su podaci iz 2002. godine koji su dobiveni intervjuiranjem 169 osoba, Bošnjaka, Hrvata i Srba porijeklom iz Bosne i Hercegovine, koji su u tabeli predstavljeni u postocima.⁴⁴

Da li biste se oženili/udali za Slovenca/ku ?		
	DA	NE
Hrvati	100	0,0
Srbi	60,6	39,4
Bošnjaci	20,9	79,1

Da li bi dozvolili brak svom djetetu sa Slovincem/kom?		
	DA	NE
Hrvati	100	0,0
Srbi	100	0,0
Bošnjaci	37,7	62,3

Da li bi preporučili brak sa Slovincem/kom ?		
	DA	NE
Hrvati	58,3	41,7
Srbi	45,0	55,0
Bošnjaci	18,9	81,1

Istraživanja su pokazala da nije rijetkost da se migrantske zajednice smatraju uzrokom svakog zla. Ljudi osjećaju ugroženost od migranata, žaleći se da im oni oduzimaju hljeb iz usta, da zbog njih nemaju dovoljno mjesta u bolnicama i autobusima te da stvaraju ekološke probleme.

Doseljenici naglašavaju da su svojim dolaskom popunjavali radna mjesta koja su bila upražnjena i tako stabilizirali slovensku privredu, međutim danas je drugačija situacija. Smatraju da se njihova djeca danas tretiraju kao višak u Sloveniji. To pravdaju neravnopravnim odnosom i određenim poteškoćama na koje nailaze u školovanju, a potom pri zapošljavanju.

⁴⁴ Admir Baltić, “Neslovenci” v Sloveniji”, Diplomski rad, Fakultet za društvene vede, Ljubljana, 2002. godina.

Tabela koja govori o nezaposlenosti prema nacionalnim grupama po posljednjem popisu mogla bi se različito tumačiti (npr. kao osoben pokazatelj diskriminacije migranata), ali bi, svakako, trebala biti uspoređena s procentom zaposlenih Slovenaca i priznatih nacionalnih manjina.⁴⁵

Nezaposlenost prema popisu 2002. godine	
Narodne pripadnost	Stopa nezaposlenosti (%)
Albanci	16,7
Bošnjaci	14,0
Crnogorci	13,3
Hrvati	10,0
Makedonci	11,3
Muslimani	15,8
Romi	72,3
Srbi	12,7
Slovinci	8,1

Tabela 5. Stopa nezaposlenosti u Sloveniji prema nacionalnoj pripadnosti

Izvor: Statistične informacije št. 92, Prebivalstvo, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002. godina, Statistički urad Republike Slovenije, št.2 Ljubljana, 16. april 2003. godina

Može se primijetiti izvjesna diskriminacija među etničkim skupinama iz Bosne i Hercegovine u Sloveniji. Dešavanja u posljednjem ratu dovela su do jačanja podjele etničkih skupina na Bošnjake, Hrvate i Srbe, tako da se i pored kulturnih aktivnosti ove etnije okupljaju u vjerskim objektima i na taj način nastoje očuvati svoj identitet i njegovati vlastitu tradiciju. To ima za posljedicu nejedinstvenost i slabu koordinaciju među doseljenicima. Srbi i Hrvati koji su porijeklom iz Bosne i Hercegovine gravitiraju udruženjima s nacionalnim predznakom, tako da i jedni i drugi i treći lakše prihvataju Slovence za prijatelje. Spominjući nacionalnu opredijeljenost, treba istaći da ne postoji kategorija Bosanac u popisima stanovništva da bi se moglo utvrditi koliko je migranata

⁴⁵ "Diskriminacija, ne hvala!", Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, Ljubljana 2005. godina, str. 8. O tome opširnije: Milivoja Špicelj, "Vjerska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, popis 1921-2002", 2003. godina Ljubljana.

iz Bosne i Hercegovine. Jedini pokazatelj je mjesto rođenja, što ne može biti primijenjeno na pripadnike druge ili treće generacije.

Zaključak

Analiza statističkih podataka koji su predstavljeni u popisima stanovništva ukazuje na mogućnost ali i potrebu periodizacije migracionih kretanja iz Bosne i Hercegovine u Sloveniju. Migracije su višestruko vezane sa društveno-ekonomskim razvojem zemlje. Iz tog razloga period pedesetih i šezdesetih godina jeste period prvostepenih, kratkih migracija. Tome svjedoči i činjenica da broj osoba iz Bosne i Hercegovine koje borave u Sloveniji 1953. godine iznosi 5.141 a 1961. godine 8.476 lica. Otvaranje granica prema zapadu i zapošljavanje radnika u inozemstvo nisu doveli do smanjenja broja nezaposlenih, ali su na vrlo kratko vrijeme preusmjerili tok migracija. Početkom sedamdesetih godina, a posebno nakon 1974. godine, započinje intenzivna migracija radno sposobnih lica u Sloveniju. Takav tok nastavlja se i osamdesetih godina. Novi migracioni val u Sloveniju dešava se u periodu ratnih godina u Bosni i Hercegovini, ali je veliki broj tih migranata odselio u treće zemlje ili se vratio u Bosni i Hercegovinu.

Specifičnost ovih migracija počiva u činjenici da su danas dvije suverene i nezavisne zemlje dugo vremena bile u sklopu jedne, federativne države i relativno su geografski blizu. Iz tog razloga bilježimo različite vrste migracionih kretanja, različite kategorije migranta i različite utjecaje na pojedinca, porodicu, rodno mjesto i život migranta u Sloveniji.

Bosanskohercegovačka zajednica u Sloveniji nema značaj samo po svojoj brojnosti. Osjetan je društveni razvoj zajednice čiji su prvi članovi mahom nepismena ili polupismena radna snaga koja se zapošljava na niskoplaćenim i neuglednim poslovima. Osobe bosanskohercegovačkog porijekla i njihovi potomci danas predstavljaju situiranu srednju klasu slovenskog društva. Uglavnom su organizirani oko vjerskih i kulturnih udruženja. Takva udruženja svojim amaterskim radom održavaju kulturnu tradiciju zemlje iz koje potječu, održavaju veze sa Bosnom i organiziraju humanitarne i turističke ekskurzije.

Na kraju istraživanja ponovo nam se nameću dva pitanja. Prvo pitanje odnosi se na identitet Bosanaca koji, možda iz opravdanih razloga, sve manje odražavaju bosanski duh i poštuju tradiciju. Da li će pripadnici treće ili četvrte

generacije migranata uopće moći biti predmet istraživanja bosanskohercegovačke historiografije?

Drugo pitanje je također složeno i teško da se rješenje može nazrijeti iz današnjice. Bosanska iseljenička zajednica nije jedinstvena, njena podijeljenost ide granicama vjerske i nacionalne pripadnosti. Prevazilaženje tih prepreka, u korist same zajednice u uvjetima nezavisne Slovenije, nije izvjesno. ■

PRILOG

Intervjui

Elvira Alagić, 43 godine, Ljubljana

Kada ste rođeni i gdje?

– Rođena sam u Bosanskom Novom 1962. godine, Bosna i Hercegovina.

Gdje je živjela vaša porodica?

– Moja porodica je iz Bosanskog Novog i živjeli smo u predgrađu ovog grada.

Koliko je vaša obitelj imala članova i od čega ste živjeli?

– Moji roditelji imali su petero djece, četiri brata i mene, ukupno nas je bilo sedmero. Otac je radio u lokalnoj tvornici a majka je bila domaćica.

Kakvo je bilo vaše djetinjstvo, čega se rado sjećate?

– Imala sam lijepo djetinjstvo, bila sam jedinica i svi su me pazili. Sjećam se te pažnje, brige, sjećam se praznika, Bajrama i svečanosti. Također se rado sjetim mašnica kojima mi je majka vezala kosu.

Kakvo je vaše obrazovanje?

– Završila sam osnovnu školu i zatim upisala srednju ekonomsku školu, koju sam i željela.

Poslije završene srednje škole, da li je bilo teško naći posao?

– Nije baš bilo ni lahko, međutim moj otac je bio invalid, zadobio je invaliditet na poslu pa sam ja, kao i moja braća, imali određenu prednost pri zapošljavanju.

Zaposlili ste se?

– Da, zaposlila sam se vrlo brzo i to u firmi „Slovenijales“ u Bosanskom Novom, koja je bila ogranak slovenske firme. Dobila sam adekvatno radno mjesto i radila u računovodstvu. Tu sam završila a potom položila državni ispit.

Kako ste došli u Sloveniju? Da li ste već imali nekoga ovdje?

- Imala sam poseban razlog. Moj momak, sada moj suprug, je već radio u Sloveniji i, poslije našeg vjenčanja, odlučili smo se preseliti u Sloveniju. Suprug je došao nekoliko godina prije uz pomoć bliske rodbine koja je već radila u Ljubljani.

Da li je bilo teško donijeti takvu odluku?

– Ne znam, ja sam imala odlično radno mjesto, ali mlad čovjek ima velike ambicije. Mislila sam da kao ekonomist s položenim državnim ispitom imam veliku šansu da dobijem posao u “Slovenijalesu” u Sloveniji kao njihov zaposlenik, učinivši samo transfer. Nije mi bilo teško odlučiti se.

Koje godine ste došli u Sloveniju, gdje ste prvo stanovali?

– Došla sam 1981. godine, i kao što sam već spomenula, suprug je već radio u Sloveniji i imao rodbinu ovdje pa smo prve dvije godine živjeli kod njih kao podstanari.

Kada ste se zaposlili?

- Teško je bilo zaposliti se. Moja nada u transfer i posao u “Slovenijalesu” je propao, nije bilo ni govora o tome. Predavala sam aplikacije za posao, ali sam uporno primala odbijenice. Bila je to teška faza u mom životu.

Kako ste se prilagodili na novu i nepoznatu sredinu, kako ste doživjeli Sloveniji?

– U početku sam bila puna elana, ali se ubrzo postavila velika prepreka pred mene i to je bio jezik. Ne možete naći adekvatan posao bez poznavanja slovenskog jezika, ali ni jezik ne možete naučiti ako ste u kući. Teško je bilo u tom periodu. Stambeni problem je, također, bio veliki. Stanovi su skupi, a jedno od obaveznih pitanja stanodavaca je i pitanje da li imate djecu, što je otežavajuća okolnost. U tom periodu postojale su barake, to su, ustvari, šupe za došljake na Trnovu i Rakovu Jelsu koje su uglavnom izgrađivane nacrno. Zнала sam da tamo nećemo ići pa makar se i vratili u Bosnu.

Razmišljali ste i o povratku u Bosnu?

– Da, ali već smo imali bebu. Ja i suprug smo bili predali zahtjeve za posao u Bosanskom Novom, muž je po struci bravar, ali smo dobili odbijenice. Ipak, odlučila sam da moram naći posao. Dobila sam posao u Iskri, u proizvodnji. Tu nije teško bilo dobiti posao. Taj posao ne zahtijeva nikakvo obrazovanje ni prethodno znanje pa ni poznavanje slovenskog jezika. Na to radno mjesto, obične radne sile, lahko se dolazilo. Tu su se u ogromnom broju zapošljavale upravo žene koje su se doselile u Sloveniju. Veliki broj Bosanki je bio tu zaposlen.

Da li je suprug radio?

– On je bio zaposlen, ali nije imao stalnog zaposlenja, to su uglavnom bili sezonski i neadekvatni poslovi. Ipak, imali smo sreće da je dobio posao kućnog majstora u naselju Šiška ovdje u Ljubljani, gdje smo dobili i stan. U tom stanu smo živjeli 15 godina.

Kako je izgledao vaš društveni život u tom periodu?

– Imali smo prijatelje, družili se i izlazili. Međutim, čovjek vremenom odredi prioritete i odluči šta da radi. Ovdje život nije jeftin, svaki dinar je bitan. S kolegicama na poslu sam bila u dobrim odnosima, ali su to bili uglavnom službeni razgovori.

Uglavnom smo se družili s Bosancima i rodbinom koja je tu. Sa Slovencima, kako i tada tako i sada, imamo korektne odnose, ali na određenoj distanci, kućne posjete su veoma, veoma rijetke. Probleme nikada nismo imali, ali vi često imate nekoga starijeg u ulazu kome nešto uvijek smeta.

Da li ste mijenjali posao?

– Da, svojim poslom u Iskri nikako nisam bila zadovoljna. Uvijek sam mislila da mogu više i da zaslužujem bolje. Preko biroa sam se zaposlila kod privatne dekoraterke kao tajnica. Tu sam radila šest mjeseci. Dobivala sam samo dio novca sa biroa dok me gospođa nije plaćala. Potom sam dala otkaz. Nekako u isto vrijeme i suprug je ostao bez posla. Na nagovor mog brata koji je inženjer građevine, odlučili smo da otvorimo malu privatnu firmu. Otvorili smo je 1989. godine i, hvala Bogu, počeli uspješno poslovati.

Da li i se i danas time bavite?

– Da, firma se podijelila i specijalizirala tako da moj suprug danas radi kao privatni obrtnik i fino posluje. Sada imamo i svoj privatni stan. Rizik je bio zaista veliki, ali se trud u ovoj zemlji ipak isplati.

Imate dvoje djece, ovdje ste već 25 godina, kakvi su vaši planovi za budućnost, da li biste se ikada vratili u Bosnu?

– Djeca su rođena ovdje, oni ne poznaju drugu domovinu, mada rado idu s nama na odmore u Bosnu. Oni idu u slovenske škole, navikli su na domaći sistem, nemaju problem jezika kao mi koji smo došli. Mi volimo Bosnu i trudimo se da održimo tradiciju, jezik i našu vjeru, a ove godine idemo i na hadž ako Bog da. Ipak, o povratku nismo još razmišljali.

* * *

Almir Demirović, 20 godina, Velenje

Gdje i kada ste rođeni?

– Rođen sam 1985. godine u Velenju, Slovenija.

Vaši roditelji su iz Bosne, gdje su rođeni, čime su se bavile njihove porodice?

– Da, baba je rođen 1957. godine, živio je u Atmačićima, općina Bijeljina, a majka je 1958. godine rođena i živjela je u Orahovici, općina Gračanica. Otac je rođen na selu u porodici s osmero djece. Uglavnom su se bavili poljoprivredom i imali su nešto stoke. Dedo je radio u rudniku, ali samo sezonski. Mamina porodica je brojala pet članova i oni su se uglavnom bavili poljoprivredom i živjeli od nje.

Kako su vaši roditelji došli u Sloveniju?

– Otac je nakon osnovne škole odlučio da dođe u Sloveniju. Došao je 1974. godine vodeći se idejom bratstva i jedinstva i zajedničke države koja je baš ovdje bila u razvoju i nudila zaposlenje. Otac je radio i školovao se ovdje. Sada ima srednju stručnu

spremu. Zaposlio se u rudniku lignita u Velenju. Jedno vrijeme je živio privatno, a zatim je bio smješten u samački dom u Velenju. Majka je, također, u Sloveniju došla 1974. godine i zaposlila se u fabrici „Gorenje“. Upoznali su se u vozu kojim su došli u Sloveniju. Majka je, također, stanovala privatno. Ona ima osmogodišnje obrazovanje. Došli su iz zajedničkog razloga i željeli su da nađu zaposlenje, u čemu su im pomoć pružili prijatelji i rodbina koja je već bila u Sloveniji. Stupili su u brak 1980. godine i stanovali su privatno, plaćajući kiriju. Godine 1985. je u Velenju izgrađeno novo naselje i tu su dobili stan.

Vi ste rođeni u Sloveniji, kakvo je bilo vaše djetinjstvo?

– Ja sam, kao i moj brat i sestra, rođen ovdje. Imali smo malu prednost nad ostalom djecom doseljenika, tj. drugom generacijom doseljenika. Otac je završio srednju školu ovdje u Sloveniji pa nas je još od malehna učio slovenski jezik. Druga djeca, posebno u mjestima kao što su Velenje gdje je veliki broj doseljenika, nemaju često priliku da uče slovenski jezik. Problem nastaje kada krenu školu jer ne poznaju uopće ili samo djelomično znaju jezik. Za mene to nije bio problem.

Odrasli ste sa Slovencima?

– U mojoj školi bilo je dosta doseljenika, Bosanaca posebno, i nikada nismo imali problema. Imam jako dobre prijatelje Slovence s kojima se poznajem od malih nogu. Ipak, taj odnos narušavaju stereotipi kako sa slovenske strane o našoj zaostalosti i naglosti tako i s naše strane o njihovoj hladnoći i proračunatosti. Mislim da naziv Bosanac nama više onaj negativan prizvuk kao nekada, ipak vi imate pojedince za koje to ne važi. Iako Slovenci nemaju iste običaje kao mi, npr. nemaju običaj posjećivanja kao kod nas, stalno i u svaka doba, poštuju naša umijeća, posebno u kuhinji, i osjećaj za dobrodošlicu.

Kako se vi osjećate, što je vaš istinski identitet?

– Mene je to pitanje dugo mučilo i jako zanimalo pa sam puno čitao i pitao. Ja se smatram Bošnjakom, bosanskim muslimanom i mislim da je to moj identitet. Vidite, Slovenci nastoje da žive zapadnim sistemom i da se distanciraju od Balkana, ali su oni za Evropu kao mi za njih – jugovići. Ja to ne razumijem do kraja. Međutim, ja sam u Bosni Slovenac, nešto što ne mogu reći ni da sam ovdje. Mi smo zaista zadržali bosanski mentalitet, ali ja sam rođen ovdje i normalno je da sam navikao na nešto drugačije, da sam prihvatio neke stvari pravih Slovenaca, tako da je sve to jedna mješavina.

Kako u Velenju živi druga generacija doseljenika iz Bosne?

– Spomenuo sam da u Velenju živi veliki broj Bosanaca i dobro se međusobno poznaju. Jedna od značajnih spona je vjera, pa se okupljamo, naprimjer, u mes-džidu, razgovaramo i posjećujemo. Jedno vrijeme u Velenju je izlazio i list “Sabah”, kulturno-umjetničkog sadržaja na bosanskom jeziku. Sada je omladina najviše okupljena u Bošnjačkom kulturnom društvu koje ima folklornu sekciju, literarnu, likovnu, humanitarnu, dramsku i druge te manju biblioteku bosanskohercegovačke

književnosti. Od općine smo imali punu podršku i nismo imali nikakvih problema pri osnivanju. Društvo je smješteno u Omladinskom centru, gdje prostorije imaju i druga slična društva. Tu omladina provodi dosta vremena, razgovarajući na maternjem jeziku, zabavljajući se, ali smo već organizirali dvije značajne humanitarne akcije za pomoć Bosni.

Koliko često idete u Bosnu, imate li tamo rodbinu?

– Imamo rodbinu u Bosni i idemo dosta često. Obavezno idemo za 1. maj, za 1. august 15 dana, 1. novembar sedam dana i za Novu Godinu u posljednje vrijeme. Tamo imamo i kuću, koja je bila srušena u posljednjem ratu. Sada je popravljamo i najviše vremena trošimo na te opravke i obilazak rodbine. Otac je vezan za svoj kraj i ta kuća i imanje predstavljaju njemu nešto jako bitno. Neki i nemaju imanja u Bosni pa rjeđe idu tamo, čini mi se da gube polahko tu vezu sa Bosnom a njihova djeca posebno.

Šta mislite o povratku u Bosnu?

– Otac bi trebao brzo u penziju. Odlučio je da će se odmah da vrati u Bosnu, u spomenutu kuću. Imaće dobru penziju, koja će mu omogućiti da i tamo dobro živi. Majka, također, ima namjeru da ide s njim. Ja za sebe ne znam. Ja volim Bosnu, ali ja sam rođen ovdje i uopće se ne žalim. Sada studiram i nadam se da ću i završiti studije i dobiti posao. Bilo bi mi drago kada bih mogao naći neki posao u kojem bih mogao iskoristiti i svoje znanje bosanskog jezika a i kretanje na relaciji između ove dvije države. Ipak o nekom definitivnom preseljenju nisam razmišljao, mislim da će život donijeti svoje, ima još vremena.

Ibrahim Smajić, 49 godina, Jesenice

Gdje ste rođeni i kada?

– Rođen sam u Fatovcima, općina Sanski Most, 1956. godine.

Kako i kada ste došli u Sloveniju?

– U Sanskom Mostu sam završio osnovnu školu 1970. godine i upisao srednju školu. Već na samom početku imao sam neugodno iskustvo s jednim profesorom isključivo na nacionalnoj osnovi. Posao je jako teško bilo naći. Nekako u to vrijeme željezara iz Jesenica raspisala je konkurs za stipendiranje učenika srednje škole čiji joj je kadar bio potreban. Ja sam odlučio tako da se prijavim i dobio sam stipendiju i ovdje u Jesenicama nastavio školovanje. Došao sam 1973. godine i završio školu za željezara.

Kako je izgledalo vaše školovanje ovdje?

– Došao sam veoma mlad, pun interesovanja. Bio sam smješten kao stipendista u dom za učenike. U tom domu pored Slovenaca stanovali su i drugi. Skoro dvije trećine učenika bili su Bosanci, i to najviše iz mog kraja. Bili smo većina, ali nismo

imali nikakve probleme. Odmah se vidjelo da su neki željeli učiti jezik i običaje, dok su neki naši Bosanci imali čak odbojnost prema slovenskom jeziku i Slovencima. Ja nisam bio takav, trudio sam se naučiti što više i družiti se i s *našima* i sa Slovencima.

Nakon završene škole ste dobili posao, niste se vratili u Bosnu?

– Ne nisam, nakon škole sam odmah dobio posao u željezari ovdje u Jesenicama. Jesenice su tada još bile jako malo mjesto, koje je s izgradnjom i razvojem željezare doživjelo razvoj i veliki broj ljudi se doseljavao tražeći zaposlenje ovdje. Ja sam se zaposlio nakon završenog zanata, koji je ona (željezara) i stipendirala. Veći dio ljudi, posebno Bosanaca, došao je samostalno. Željezara je bila u punom zamahu i tražila je veliku radnu snagu koja je radila pod groznim uvjetima. Svakog utorka željezara je primala nove radnike, bio je to dan za zapošljavanje. Mnogi su dolazili, a mnogi su i odlazili i tražili neko drugo, bolje zaposlenje. Iako sam rekao da su – samostalno dolazili, mislio sam svojevrijedno, mada su bili organizirani autobusi koji su nezaposlene osobe iz mog kraja a i drugih, dovlačili i *utorkom* zapošljavali ovdje.

Pošto sam imao završen zanat, ja sam imao odgovarajuće radno mjesto. Međutim, stambeni uvjeti bili su teški. Sedam godina sam živio u stanu bez struje i vode. Na jugu grada nalaze se i danas barake u kojima su radnici živjeli. Postojali su i samački domovi. Tek krajem sedamdesetih godina i početku osamdesetih grade se zgrade za radnike nedaleko od željezare i željezničke stanice. Tek izgradnjom stanova dolaze supruge radnika i oni dobivaju te društvene stanove. Moja supruga je došla u Jesenice i zaposlila se u hotelu Jelaca, kao i mnoge žene koje se većinom zapošljavaju u ugostiteljstvu i zdravstvu.

Kako izgleda život u Jesenicama, kako danas izgleda život Bosanca ovdje?

– Jesenice po mnogo čemu predstavljaju osobenost. To je grad koji ima 30 posto neslovenskog stanovništva. Veliki broj ljudi je iz sjeverozapadne Bosne pa se u šali kaže da su Jesenice mala Krajina. Ovdje žive ljudi iz Sanskog Mosta, Velike Kladuše, Cazina, Ključa, Prijedora. Ovdje je održan prvi mevlud u iznajmljenim prostorijama željezničke stanice, a danas se već rađa četvrta generacija Bosanaca ovdje. Moje kćerke su rođene ovdje a i moje unuče. Do velikih promjena je došlo osamostaljenjem Slovenije 1991. godine. Industrija ovdje u Jesenicama je doživjela krah, mnogi ljudi su, prvo Bosanci, ostali bez posla. Mislim da tu ima i politike raseljavanja bosanskog stanovništva i zaista veliki broj se odselio, manje u Bosnu a više u treće zemlje. Pitanje prihvaćanja državljanstva bilo je još jedan problem. Vremenom se stanje stabiliziralo. Ljudi su nastavili živjeti skupa i zaista imamo dobre odnose sa Slovencima, mada se više družimo s rodbinom i Bosancima. Lokalne vlasti imaju obzira prema našoj zajednici tako da danas imamo poseban mesdžid i džamiju te prostorije za kulturno-umjetnički rad. U samom gradskom vijeću ja i još jedan Bosanac smo vijećnici. To je jedinstven slučaj u Sloveniji. Odnedavno, dodijeljena nam je posebna parcela gradskog zajedničkog groblja, dok je u cijeloj Sloveniji bilo kakvo odvajanje zabranjeno. Mislim

da se i na taj način održava bosanska posebnost i identitet. U posljednje vrijeme veliki broj domaćeg, slovenskog stanovništva prodaje kuće, posebno sa druge strane željezare, pod onim brdom, a te kuće kupuju uglavnom Bosanci, kako ovi ovdje u Jesenicama tako i iz drugih dijelova Slovenije. To utječe na povećanje broja Bosanaca u Jesenicama.

Posjećujete li Bosnu, da li razmišljate o povratku?

– Tokom rata moja majka je bila kod mene u Jesenicama. Nije željela ostati pa smo joj opravili kući i ona je sada u Sanskom Mostu. Majka je sama pa ja i moja porodica često odlazimo u Bosnu. Ja sam jako vezan za svoju grudu i imam namjeru jednog dana da se vratim tamo sa suprugom. Moja djeca su rođena ovdje i drugačije razmišljaju. Ja sam im savjetovao da završe školovanje ovdje i da idu tamo, to Bosni treba, ali oni se ne slažu s tim. Oni nemaju jaku vezu sa Bosnom, odlazak tamo za njih je samo izlet. Mislim da sam ja svoj izbor sam napravio i vratiću se, ako Bog da. Na djeci je da odluče i oni imaju pravo na izbor. ■

Dženita Sarač

MIGRATIONS FROM BOSNIA AND HERZEGOVINA
TO SLOVENIA FROM 1945 TO 2002

Summary

Migrations within Bosnia and Herzegovina were triggered by rapid de-ruralisation and industrialisation following World War II. However, a growing number of its citizens started to migrate to other republics, primarily to find better employment and education opportunities. The first BiH migrants to Slovenia found employment in forestry, metal-works centres and mines. As for their length of stay, there are 'weekend migrants', 'seasonal migrants' and those who settled permanently. In light of the social and political trends, the socialist period was clearly marked by specific intensity, direction and nature of migration flows. A multi-disciplinary approach is required for any study of contemporary life of BiH migrants in Slovenia. The researcher is faced with complex issues of identity, assimilation, acculturation, discrimination, and segregation. Three generations of migrants give different answers to questions about their status in Slovenia, their future and Bosnia and Herzegovina. ■

Literatura:

1. Baltić, Admir, "Neslovinci" v Sloveniji, Diplomski rad, Fakultet za društvene vede, Ljubljana 2002. godina
2. Bošnjović, Ilijas, *Demografska crna jama*, Sarajevo 1989. godina
3. Dekleva, Bojana; Razpotnik Spela, *Čefurji su bili rojeni tu; Življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani.*, Pedagoški fakultet, Ljubljana 2002. godina
4. *Diskriminacija, ne hvala!*, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, Ljubljana 2005. godina
5. Dolenc, Danilo, *Migracije iz območja naekadanje Jugoslavije v Slovenijo in njih socio-geografski učinki*, Filozofska fakulteta, odelek za geografijo, Ljubljana 2003. godina
6. Jularić, Lidija, *Od Bosancev do čefurjev*, Zelena pika, 26. 11. 2005. godina
7. Kamberović, Husnija, *Prema modernom društvu, Bosna i Hercegovina od 1945-1953. godine*, Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, 2000. godina
8. Kobolt, Alenka, *Zdej smo od tuj, a smo še čefurij*, Ljubljana 2002.
9. Lukner, Janko; Vrbić, Vlado, *Delavci iz drugih republika in rudniku lignita Velenje*, Diplomski rad, Titovo Velenje 1982. godina
10. Markotić, Ante, *Migraciona strana demografskog razvitka Bosne i Hercegovine*, Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, broj 96, Beograd 1984. godina
11. Medica, Karmen, *Migracije na narodnosno mešanem območju Slovenske Iskre*, Naučni skup 'Migracije i Bosna i Hercegovina', Sarajevo 1990. godina
12. Mežnarić, Silva, *Bosanci a kuda idu Slovenci nedjeljom*, Beograd 1986/ Ljubljana 1986. godina
13. Mežnarić, Silvija, *Sociološki problemi imigracija iz BiH u Sloveniju: kako pristupiti imigrantskoj politici*, Naučni skup 'Migracije i Bosna i Hercegovina', Sarajevo 1990. godina
14. *Migracije i Bosna i Hercegovina*, Sarajevo 1990. godina
15. *Migracije stanovništva Jugoslavije*, Institut društvenih nauka, Beograd 1971. godina
16. Mihailović, Kosta, *Rasprave o razvoju jugoslavenske privrede*, Beograd, Ekonomski institut, 1977. godina
17. Mudrovčić, Željka, *Socijalna politika - osnova migrantske politike*, Naučni skup;
18. Sijerčić, Ejub, *Jedan pristup utvrđivanju nekih posljedica migracionih kretanja u SR Bosni i Hercegovini*, Pregled 11-12. Sarajevo 1985. godina
19. Sijerčić, Ejub, *Migracije stanovništva Bosne i Hercegovine*, Republički zavod za statistiku SR Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1976. godina
20. Spreizer, Alenka; Kalčić, Špela; Šušmelj, Dean; Pezdir, Tatjana, *Oblike ljudske in birokratske diskriminacije skrozi pogled ljudi, ki jih uradno nikoli nisu poimenovali za begunce, Razprave in gradivo*, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana 2004. godina
21. Stojak, Rudi, *Teorijsko-metodološki problemi istraživanja migracija*, Naučni skup 'Migracije i Bosna i Hercegovina', Sarajevo 1990. godina
22. Špicelj, Milivoja, *Vjerska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije, popis 1921-2002*, 2003. godina Ljubljana.
23. Živko Šifrer, *Statistički problemi migracionog kretanja stanovništva*, Jugoslavensko statističko društvo, Zagreb 1955. godina

Izvori:

- Jugoslavija 1918-1989. godina, Statistički godišnjak, Savezni zavod za statistiku SFRJ, Beograd februar 1989. godina
- Komisija za ideološki rad CK SKJ, Kratke informacije, Beograd 13. januar 1964. Arhiv predsednika republike, Beograd
- Popis stanovništva i stanova, stanovništvo, vitalna, etnička i migraciona obilježja,
- Saopštenje Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1984. godina
- Savezni zavod za statistiku, Beograd 1978. godina
- Stanovništvo Bosne i Hercegovine, Narodnosni sastav po naseljima, Republika Hrvatska, Državni zavod za statistiku, Zagreb, travanj 1995. godina
- Stanovništvo po narodnosti i maternjem jeziku, Knjiga VIII, Rezultati popisa stanovništva 1953. godine, Beograd 1959. godina
- Stanovništvo po narodnosti, Knjiga IX, Beograd 1955. godina
- Stanovništvo po rodnom kraju, Knjiga VI, Beograd 1955. godina, Konačni rezultati popisa stanovništva 15. 3. 1948. godine
- Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine , Sarajevo 1972. godina
- Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1983. godina
- Statistički godišnjak Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1983. godina
- Statistički godišnjak FNRJ, Beograd 1955.
- Statistički godišnjak Jugoslavije, Beograd 1974. godina
- Statistički godišnjak SFRJ, Beograd 1964. godina
- Statistične informacije št. 92, Prebivalstvo, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002. godina, Statistički urad Republike Slovenije, št. 2 Ljubljana, 16. april 2003. godina
- Statistične informacije št. 93, Prebivalstvo, Popis prebivalstva, gospodinjstev in stanovanj, Slovenija, 31. marca 2002. godina, Statistički urad Republike Slovenije, št. 3 Ljubljana 16. april 2003. godina
- Vitalna i etnička obilježja, Popis stanovništva 1953. godina, Konačni rezultati za FNRJ i narodne republike, Knjiga I, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1959. godina